

Маркіян НЕСТАЙКО

**ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ
МИСТЕЦТВОЗНАВЦІВ ЛЬВОВА
(СЕРЕДИНА 1960-х – СЕРЕДИНА 1980-х РОКІВ)**

Висвітлено основні форми і напрями громадської та політичної активності львівських мистецтвознавців досліджуваного періоду. Представлено їхню участь у діяльності Спілки художників, товаристві любителів книги, товаристві “Знання” тощо. Акцентовано вплив громадських обов’язків на наукову роботу мистецтвознавців, їхній кар’єрний ріст, матеріальне та суспільне становище.

Ключові слова: мистецтвознаві, активність, Спілка художників України, КПУ, художні ради.

Велика частина мистецтвознавців Львова брала активну участь у громадсько-політичному житті міста в 1960–1980-ті роки, і переважно не тому, що вважала це своїм покликанням, а через суспільні реалії. Залучення науковців до громадської роботи в тоталітарній державі, якою був Радянський Союз, часто було примусовим, обов’язковим.

Участь у громадсько-політичній роботі неодмінно бралася до уваги при перевиборах по конкурсу, захисті дисертацій і присвоєнні вчених звань, нагородженні преміями і грамотами, виділенні матеріальних благ. Наприклад, видаючи характеристику працівникові Музею етнографії та художнього промислу (МЕХП) А. Будзана для пред’явлення в Міністерство культури УРСР у зв’язку з нагородженням значком “За відмінну роботу” (1967), завідувач відділу образотворчого мистецтва П. Жолтовський зазначав: “А. Ф. Будзан проводить велику науково-практичну роботу по консультації майстрів народного мистецтва, художників, працюючих на виробництвах і в артілях художнього промислу... Бере активну участь у громадському житті колективу, зараз є головою місцевого комітету”¹. У характеристиці, яку затвердив директор і парторганізація Музею етнографії та художнього промислу (МЕХП) 16 лютого 1971 р. на В. Любченка у зв’язку з переведенням на посаду старшого наукового співробітника музею, зазначалось, що він лектор товариства “Знання” і науковий консультант при Львівському інституті підвищення кваліфікації вчителів, “приймає участь в громадській роботі”².

Одним із найбільш вагомих і дієвих громадських об’єднань, до якого входили мистецтвознавці Львова, була місцева організація Спілки художників УРСР.

¹ Особова справа А. Будзана // Архів Інституту народознавства НАН України. – Арк. 45.

² Особова справа В. Любченка // Там само. – Арк. 92.

Початки її формування припадають на кінець 1939 р.³. У 1966 р. вона налічувала 131 член і 22 кандидати. 4 березня 1966 р. на звітно-виборчих зборах головою спілки обрано Е. Миська, в 1981 р. його замінив Й. Садовський⁴. У її складі з 1961 р. діяла секція критики та мистецтвознавства, куди входили наукові працівники музеїв і викладачі мистецьких вищих навчальних закладів⁵. Членами спілки були не всі львівські мистецтвознавці, адже умови прийому були складними, особливо після посилення ідеологічного впливу у країні. Зокрема з 1973 р. саме “принцип громадського діяча”, а не творчі чи наукові здобутки, став головним критерієм прийому до Львівського відділення Спілки художників України (ЛВ СХУ). При чому ступінь його значимості в кожному конкретному випадку оцінювала партійна організація спілки, видаючи відповідну рекомендацію або відмовляючи в ній⁶.

Збережені плани роботи секції критики і мистецтвознавства дозволяють скласти уявлення про обов’язки мистецтвознавців, які вступали у СХУ. Їх умовно можна поділити на: організаційні, науково-дослідницькі, популяризаційні, зв’язок із творчими спілками. До перших належали спрямовані на покращення роботи цієї інституції регулярні засідання секції, обговорення звітів і планів, стеження за “ідейним рівнем” виступів і наукових праць усіх членів секції. Науково-дослідницька робота передбачала підготовку до друку каталогів виставок, науково-довідкової літератури, розробку наукових тем, написання статей і монографій⁷, сценаріїв для теле- і радіопрограм, повідомлень, рецензій на наукові праці, дипломні роботи, участь у пам’яткоохоронному русі, підготовку “критичного огляду творчості львівських митців”⁸. До арсеналу популяризаційних заходів членів секції входили підготовка лекцій, участь у підготовці виставок та їх обговоренні, консультації художників, вчителів малювання в середніх школах. Четвертий напрям роботи зобов’язував мистецтвознавців постійно цікавитися творчою роботою митців, відвідувати індивідуальні творчі майстерні й майстерні Художнього фонду, приймати участь у теоретичних конференціях, підтримувати зв’язок з іншими установами мистецького профілю, художніми музеями, підприємствами Львова та області, які виготовляють художню продукцію, брати участь у художніх радах Львова⁹.

Важливим ідеологічним заходом СХУ з метою контролю діяльності творчої молоді було проведення виїзних засідань партзборів СХУ в робочих майстернях художників. До такої “виховної роботи” часто залучали і мистецтвознавців. Зокрема в 1974 р. Е. Сафонова була в майстерні Е. Миська і С. Караффи-Корбут¹⁰. На партзборах Львівської картинної галереї (ЛКГ) 29 травня 1973 р. Б. Возницький наголосив, що наукові працівники музею повинні частіше бувати в майстернях художників, “аби знати над чим вони працюють”¹¹.

³ Творчо-організаційна діяльність Львівської організації Спілки художників УРСР 1939–1985 / [автор нарисів та додатків М. Батіг]. – Львів, 1986. – С. 5.

⁴ Там само. – С. 20.

⁵ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 1695. – Оп. 2. – Спр. 616. – Арк. 168.

⁶ ДАЛО. – Ф. 3810. – Оп. 1. – Спр. 24. – Арк. 111.

⁷ Там само. – Спр. 29. – Арк. 118.

⁸ ДАЛО. – Ф. 1694. – Оп. 1. – Спр. 316. – Арк. 24–25.

⁹ Там само. – Арк. 26–27.

¹⁰ ДАЛО. – Ф. 3810. – Спр. 25. – Арк. 37.

¹¹ ДАЛО. – Ф. 505. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 7.

Також мистецтвознавці Львова на громадських засадах були членами багатьох інших художніх рад всесоюзного, республіканського та місцевого значення: Львівського обласного управління культури, художньо-виробничого комбінату і керамічно-скульптурної фабрики львівського відділення Художнього фонду, видавництв, діяльність яких перебувала під пильним контролем партійних органів. Наприклад, у 1970-х роках Ф. Петрякова входила до складу всесоюзних художніх рад по склу і дзеркалах Міністерства промисловості і будматеріалів, Республіканської художньої ради¹². А. Будзан працював у художній раді по народному мистецтві ЛВ СХУ (був її членом із 1960 р.)¹³. Х. Саноцька – в художній раді видавництва “Вища школа”. Працівники відділу народних художніх промислів МЕХП були членами обласної і республіканських художніх рад щодо відбору творів і рекомендації їх для масового виробництва¹⁴. У 1965 р. наукові працівники Львівського музею українського мистецтва (ЛМУМ) – були членами художніх рад Проектно-конструкторського інституту, Обласної художньої ради, художньої ради видавництва “Каменяр”, керамічно-скульптурної фабрики¹⁵. З 1972 р. Ю. Лашук – член республіканської художньої ради Художнього фонду УРСР¹⁶. З 1968 р. М. Батіг – член художньої ради Львівського художньо-виробничого комбінату¹⁷. З 1968 р. В. Островський – Львівського комбінату “Укрпобутреклама”¹⁸.

Художня рада при обласному управлінні культури облвиконкому діяла з 1965 р. Секретарі та працівники відділу пропаганди та агітації обкому перебували на обговоренні й відборі творів на художні виставки, обговоренні проектів пам’ятників¹⁹. У другій половині 1960–1970-х років її очолював Г. Якущенко²⁰. Згідно з постановою облвиконкому від 15 квітня 1976 р. до складу Художньої ради при облуправлінні культури ввійшли, крім художників, Б. Возницький та П. Жолтовський²¹. До її обов’язків входили: розгляд зразків сувенірної продукції близько 40 підприємств Львова; видача дозволів на випуск продукції народних художніх промислів; вироблення пропозицій зі збільшення виробництва, здійснення заходів із розширення асортименту, покращення якості та художньої цінності виробів; здійснення рейдових перевірок для визначення якості сувенірної продукції на підприємствах²². Окрім цього, члени ради за бажанням влади брали участь у висвітленні питань, пов’язаних із художніми промислами у засобах масової інформації. Про це свідчать постанови бюро Львівського обкому Комуністичної партії України (КПУ). Зокрема в одній з них від 21 березня 1975 р. зазначалась

¹² Архів Інституту народознавства НАН України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 482. – Арк. 13; Там само. – Арк. 5; Там само. – Спр. 328. – Арк. 12 зв.

¹³ Станкевич М. Богослов і вчений Антін Будзан (До 90-річчя від дня народження) / М. Станкевич // Мистецтвознавство. – 2002. – С. 166.

¹⁴ ДАЛО. – Ф. 9911. – Оп. 1. – Спр. 29. – Арк. 79.

¹⁵ ДАЛО. – Ф. 1338. – Оп. 1. – Спр. 823. – Арк. 77.

¹⁶ Особова справа Ю. Лашука // Архів СХУ. – Арк. 21.

¹⁷ Особова справа М. Батога // Там само. – Арк. 113.

¹⁸ Особова справа В. Островського // там само. – Арк. 33

¹⁹ Культурне життя в Україні. Західні землі: Док. і мат. – Львів, 2006. – Т. 3. – С. 453; Наш кор. Турбуючись про символіку художніх виробів // Ленінська молодь. – 1984. – 19 травня.

²⁰ ДАЛО. – Ф. 1338. – Оп. 1. – Спр. 823. – Арк. 77; Там само. – Спр. 921. – Арк. 74.

²¹ Там само. – Спр. 2218. – Арк. 92.

²² Там само. – Арк. 93.

потреба розмістити в газеті “Вільна Україна” у другому кварталі цього року матеріали, які б узагальнювали “досвід і проблеми, які потребують практичного вирішення для подальшого розвитку художніх промислів в області”²³. Крім питань розвитку народних художніх промислів, Художня рада при обласному управлінні культури, зокрема Експертна комісія з образотворчої продукції²⁴, вирішувала питання щодо встановлення, демонтажу, реставрації різних пам’ятних знаків, монументів, меморіальних табличок, обелісків у Львові та області, здійснювала відбір художніх творів для окремих виставок, затверджувала зразки друкованої продукції з анонсами певних культурних подій. Наприклад, 15 лютого 1973 р. на порядку денному ради стояло питання про заяву Львівської обласної філармонії щодо затвердження зразків афіш для Заслуженої хорової капели УРСР “Трембіта”, естрадного ансамблю “Ватра”²⁵. Також члени Художньої ради брали участь у постійних комісіях обкому КПУ та облвиконкому з товарів широкого народного вжитку, на засіданнях яких розглядали якість виробництва цієї продукції, а також із художнього оформлення різних установ²⁶.

Окрім участі в роботі СХУ, мистецтвознавці Львова змушені були брати участь у діяльності різних громадських організацій, які, судячи з їхніх функцій та організаційної структури, були, по суті, державними структурами і виконували державні цілі²⁷. Серед найрозгалуженіших громадських організацій того часу, з якими вони співпрацювали, можна назвати “Знання”, Всесоюзне червоного прапора добровільне товариство сприяння армії авіації і флоту (ДТСААФ), Українське товариство охорони пам’яток історії і культури (УТОПІК), комсомол, профспілка, Товариство любителів книги, товариство Червоного Хреста і Червоного півмісяця. Первинні осередки більшості цих організацій існували в мистецтвознавчих інституціях Львова, а кількісне представництво суттєво відрізнялося залежно від величини колективу. Найбільше їх було в установах із великою кількістю наукових працівників. До таких належали Львівський державний інститут прикладного і декоративного мистецтва (ЛДПДМ), Український поліграфічний інститут ім. І. Федорова і Львівська державна консерваторія ім. М. Лисенка. Наприклад, у ЛДПДМ на 1979 р. існувала 31 громадська організація²⁸. Найактивніше, як бачимо з документів, мистецтвознавці Львова були задіяні в роботі наймасовішої просвітницької організації в Радянському Союзі 1960–1980-х років – товариства “Знання”. Ця організація заснована в 1947 р. як Всесоюзне товариство для поширення політичних та наукових знань, із 1963 р. – Всесоюзне товариство “Знання”²⁹. Головами його правління були видатні українські вчені: акад. Ф. Овчаренко (1964–1968), члени-кореспонденти АН УРСР М. Сиваченко (1968–1970), І. Конділенко (1970–1977). Чимало лекторів товариства були науковими співробітниками і викладачами вишів, зокрема

²³ ДАЛО. – Ф. 3. – Оп. 31. – Спр. 24. – Арк. 71.

²⁴ ДАЛО. – Ф. 1338. – Оп. 1. – Спр. 1370. – Арк. 7.

²⁵ Там само. – Спр. 1885. – Арк. 4.

²⁶ Там само. – Спр. 2466. – Арк. 127; Там само. – Спр. 1371. – Арк. 19–20.

²⁷ Білинський А. Громадські організації в СРСР / А. Білинський. – Мюнхен; Чикаго, 1967. – С. 50.

²⁸ ДАЛО. – Ф. 1838. – Оп. 1. – Спр. 71. – Арк. 19.

²⁹ “Знання”: традиції і сучасність (1948–2003) / [редкол.: В. Кремень (голова) та ін.]. – Київ: Український центр духовної культури, 2003. – С. 13.

на 1 січня 1986 р. із загальної кількості 418, 2 тис. їх було 59, 2 тис.³⁰. Первинні організації товариства “Знання” існували у всіх мистецтвознавчих осередках Львова й охоплювали абсолютну більшість науковців, незалежно від партійної приналежності. Усі головні питання роботи товариства в області вирішував відділ пропаганди та агітації Львівського обкому³¹. Головна форма його роботи – лекції. Основна тематика лекцій – найчастіше, історія образотворчого мистецтва³², інколи ще й загальна історія, історія СРСР, педагогіка³³. Зміст лекцій обов’язково відповідав ідеологічним коливанням у країні, за чим стежили партійні органи різного рівня. Наприклад, у рішенні партійної організації МХП 31 травня 1979 р. зазначено, що тематику лекцій необхідно спрямовувати “на виховання трудящих в дусі радянського патріотизму та пролетарського інтернаціоналізму, дружби народів”³⁴.

На початку 1980-х років при товаристві “Знання” створено методичну раду мистецтвознавців, яка давала поради щодо написання та рецензування лекцій³⁵. Мистецтвознавці, котрі проводили активну лекційну діяльність, періодично відвідували методологічні семінари, конференції, наради, Дні лекторів, школи лекторської майстерності, що набули особливої популярності з другої половини 1960-х років, для підвищення кваліфікації і методичної майстерності лекторів³⁶. Так, в 1971–1973 рр. у Львові постійно діяли два обласні семінари для лекторів: “Економічна теорія і економічна політика партії на сучасному етапі”, “Ленінська національна політика і її торжество на Україні”³⁷. Науковий працівник ЛКГ Е. Сержантова була учасником теоретичного семінару для лекторів “Знання” в Києві 24–28 лютого 1965 р.³⁸. Окремі семінари обком влаштував після партійних з’їздів для пропаганди їхніх рішень³⁹. Кращих лекторів відзначали грамотами. Наприклад, Х. Саноцька в 1980 р. отримала грамоту за “активну участь у пропаганді політичних та наукових знань, комуністичному вихованні трудящих”⁴⁰.

Поширеною формою участі мистецтвознавців Львова в діяльності товариства “Знання” було викладання в університетах культури. Масово такі університети

³⁰ Компартія України. Цифри і матеріали: До XXVIII з’їзду Компартії України. – Київ: В-во політичної літератури України, 1990. – С. 82.

³¹ Лекційну пропаганду на вищий рубіж // Ленінська молодь. – 1978. – 18 квітня.

³² Журавель А. День лектора / А. Журавель // Ленінська молодь. – 1985. – 26 січня.

³³ Архів ІН НАН України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 266. – Арк. 13.

³⁴ ДАЛО. – Ф. 9911. – Оп. 1. – Спр. 28. – Арк. 28.

³⁵ Там само. – Спр. 31. – Арк. 93.

³⁶ Козинець І. Формування лекторських кадрів у діяльності товариства “Знання” в Україні / І. Козинець // Матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції “Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД”. 17–19 листопада 2012 р.: зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – С. 95.

³⁷ ДАЛО. – Ф. 3. – Оп. 22. – Спр. 105. – Арк. 2.

³⁸ Архів Львівської національної галереї мистецтв ім. Б. Г. Возницького. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 236. – Арк. 17.

³⁹ ДАЛО. – Ф. 3. – Оп. 37. – Спр. 119. – Арк. 8.

⁴⁰ Почесні грамоти різних організацій видані Х. Саноцькій за досягнуті успіхи в роботі, соціалістичному змаганні, за підготовку молодих спеціалістів та інше. – Львів; Київ. – 1977, 1979–1981 // ЛННБ України імені В. Стефаніка. Інститут досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів. – Сан. 46. – Арк. 8.

почали створюватись у СРСР із 1958 р. і діяти під егідою товариства⁴¹. Залученість мистецтвознавців Львова до їхньої роботи пов'язана із загальними тенденціями розвитку мережі закладів політичної просвіти у СРСР, серед яких особливе місце почали займати такі університети. Найбільший ріст чисельності цих установ припадає саме на 1970-ті роки, коли в радянському суспільстві відбулось розмивання моральних критеріїв соціалізму⁴². У 1968 р. ЦК КПРС прийняв постанову “Про поліпшення роботи народних університетів”, відзначаючи, що зростає роль цих інституцій в ідеологічному вихованні “трудолюбивих”⁴³. В УРСР на середину 1970-х років діяло близько 900 народних університетів культури⁴⁴. На 1973 р. у Львівській обл. було 269 народних університетів, із них 46 – університетів культури⁴⁵. У них в різний час навчалось близько 6-7 тис. слухачів. Наприклад, у 1979/1980 н. р. їх було 46, із 6 568 слухачами⁴⁶. Обласне управління культури надавало постійну “методичну допомогу” таким університетам, проводило наради для їхніх ректорів, розробляло орієнтовані плани навчання для різних факультетів. Відділи культури обкому, райкомів, міськкому також стежили за їхньою діяльністю⁴⁷. Форми роботи університету: лекції, семінари, підготовка авторефератів, перегляд виставок, кінофільмів, екскурсій, зустрічі. Так, керівником народного університету культури мистецтва у ЛДППДМ був мистецтвознавець Ю. Лащук⁴⁸. У 1966 р. працівники ЛКГ обслуговували три університети культури, з них один у сільській місцевості⁴⁹, зокрема читали лекції в народних університетах Палацу робітників зв'язку, при Будинку вчителя та Окружному будинку офіцерів Прикарпатського військового округу⁵⁰. У 1975 р. В. Овсійчука та Н. Опанасенко нагороджено Почесною грамотою Міністерства культури СРСР і ЦК профспілки працівників культури на честь Все-союзного громадського огляду народних університетів культури в 1974–1975 рр.⁵¹

Наскрізь ідеологічне наповнення такої радянської суспільної інституції, яким був теоретичний семінар, позбавляв науковців можливості критично сприймати ті чи ті питання марксистсько-ленінської ідеології та висловлювати власний, альтернативний до офіційної, погляд. Зокрема В. Монжале як досвідчений пропагандист не раз зазначав, що всі керівники семінарів повинні уважно стежити за відсутністю на них “двозначних трактувань” і “політичних анекдотів”⁵². Л. Волошин згадує, що коли на одному з семінарів В. Любченко попросив В. Монжале

⁴¹ Козинець І. Деякі методологічні аспекти освіти в діяльності товариства “Знання” України [Електронний ресурс] / І. Козинець // Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції 14–16 грудня 2011 року. Зб. наук. праць. – С. 78. – Режим доступу: http://uapdf.docdat.com/pars_docs/refs/9/8594/8594.pdf#page=78

⁴² Ахмадиева Н. Интеллигенция и власть: история взаимоотношений (на материалах Башкирской АССР 1970–1990-х годов) / Н. Ахмадиева // Вестник Челябинского государственного университета. – Челябинск, 2009. – № 10. – С. 83.

⁴³ ДАЛО. – Ф. 1338. – Оп. 1. – Спр. 2067. – Арк. 151.

⁴⁴ Університет мільйонів // Культура і життя. – 1976. – 2 грудня.

⁴⁵ ДАЛО. – Ф. 3. – Оп. 25. – Спр. 80. – Арк. 161.

⁴⁶ ДАЛО. – Ф. 1338. – Оп. 1. – Спр. 1853. – Арк. 63.

⁴⁷ Там само. – Спр. 2067. – Арк. 156.

⁴⁸ Там само. – Спр. 62. – Арк. 60.

⁴⁹ Там само. – Спр. 865. – Арк. 25.

⁵⁰ ДАЛО. – Ф. 1838. – Оп. 1. – Спр. 824. – Арк. 11.

⁵¹ ДАЛО. – Ф. 1338. – Оп. 1. – Спр. 2067. – Арк. 146.

⁵² ДАЛО. – Ф. 3806. – Оп. 1. – Спр. 26. – Арк. 57.

детальніше роз'яснити окремі тези його лекції, той багатозначно наголосив: “Ви на небезпечному шляху”⁵³. Керівники семінарів вимагали ретельної підготовки слухачів, зокрема “якісного опрацювання” всієї рекомендованої літератури з кожної теми у вигляді нотаток, адже “не законспектоване вивчення будь-якої теми – це даремно втрачений час”, – говорив керівник семінару В. Монжале⁵⁴. Про потребу посилення “політичного виховання” працівників ЛМУМ заявляв на звітно-виборчих партійних зборах музею 15 вересня 1978 р. представник Ленінського райкому комсомолу Л. Якименко⁵⁵.

Однак, як і у випадку з лекційною пропагандою, не всі мистецтвознавці з ентузіазмом ставилися до відвідування цих занять. Зокрема на партзборах СХУ 27 червня 1969 р. наголошували, що контингент відвідувачів – це переважно комуністи, безпартійні його ігнорують⁵⁶. В. Монжале на партзборах 2 листопада 1965 р. зазначав, що В. Свенціцька і Я. Нановський “сплять на семінарах”⁵⁷. Вкрай скептичне і навіть дещо глузливе ставлення працівників ЛМУМ до семінарів виявлялося у тому, що частина з них поміж собою називали їх “монжалізмами” (за ім'ям головних керівників семінарів подружжя Василя та Олени Монжале)⁵⁸. Низька активність окремих відвідувачів часто ставала спеціальним питанням розгляду на партійних зборах. Так, на партзборах 26 вересня 1972 р. керівник теоретичного семінару В. Монжале наголошував, що відмова від занять на теоретичному семінарі – це вияв “буржуазної ідеології”, з яким необхідно боротись⁵⁹. Тому часто музеї практикували деяке відхилення від цих тем, намагаючись вставити в тематичний план вузькопрофесійну проблематику, хоча й прикрити ідеологічними шатами. Не за власною ініціативою абсолютна більшість наукових працівників брала участь у роботі профспілкових організацій установ, в яких працювали. При чому ставлення до цієї роботи було доволі формальним, позаяк рядові члени профкому фактично не мали можливості впливати на прийняття важливих рішень у цій структурі. Найбільші дивіденди від цього одержували тільки особи, які керували профспілковими органами.

Суттєво впливала на організацію праці і відпочинку наукової інтелігенції Львова їхня участь у політичних кампаніях. Мистецтвознавці як працівники певних установ, які входили до виборчих округів, мусіли брати активну участь у підготовці й проведенні виборів до Верховної Ради УРСР та рад місцевого рівня, які проходили упродовж досліджуваного періоду в 1967, 1971, 1975, 1980, 1985 рр. Форми цієї участі були найрізноманітнішими. Зокрема науковці входили до складу колективів, які вели агітаційну роботу з виборцями, складали їхні списки⁶⁰. Так, у 1967 р. працівники МЕХП вели агітаційно-масову роботу на виборчій дільниці № 11 Ленінського виборчого округу № 525. Партійна організація музею особливо

⁵³ Інтерв'ю з Л. Волошин, записане 12 червня 2013 р. М. Нестайком // Приватний архів М. Нестайка.

⁵⁴ ДАЛО. – Ф. 3806. – Оп. 1. – Спр. 23. – Арк. 41.

⁵⁵ Там само. – Спр. 31. – Арк. 63.

⁵⁶ ДАЛО. – Ф. 3810. – Оп. 1. – Спр. 20. – Арк. 34.

⁵⁷ ДАЛО. – Ф. 3806. – Оп. 1. – Спр. 18. – Арк. 88.

⁵⁸ Інтерв'ю з Л. Волошин, записане 12 червня 2013 р. М. Нестайком // Приватний архів М. Нестайка.

⁵⁹ ДАЛО. – Ф. 3806. – Оп. 1. – Спр. 25. – Арк. 67.

⁶⁰ ДАЛО. – Ф. 9911. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 30.

відзначала “добру” роботу мистецтвознавців К. Матейко і Л. Сухой⁶¹. Основними формами агітації були виставки і лекції. Зокрема протягом 1965 р. агітбригада з ЛКГ прочитала лекцію на тему: “Радянський живопис останніх років”, організувала дві виставки: “Львівська графіка” й “Образ В. І. Леніна в образотворчому мистецтві” в 1975 р.⁶². Окрім того, спільно із ЛМУМ на агітпунктах, що перебували у приміщеннях Львівського державного університету ім. І. Франка, розгорнуто виставку “Ми радянський народ”⁶³. У 1975 р., окрім читання лекцій, учасники агітбригади з ЛКГ брали участь в оформленні приміщення для виборів⁶⁴. Агітбригада з викладачів ЛМУМ під час виборів у 1980 р. оформляла агітпункт, перевіряла списки виборців, читала для них лекції, проводила зустрічі з депутатами місцевих рад⁶⁵.

Часто мистецтвознавців делегували до складу виборчих комісій. Так, у 1965 р. партійна організація ЛВ СХУ обрала Софію Чехович до складу виборчої комісії по виборах до Львівської міської ради депутатів трудящих⁶⁶. На партійних зборах 27 січня 1965 р. кандидата у члени КПРС Ф. Петрякову обрали членом окружної комісії виборчого округу № 34 на виборах до депутатів Львівської міської ради депутатів трудящих⁶⁷. Мистецтвознавці ЛКГ також були членами виборчих комісій, зокрема в 1965 р. – В. Полянський, М. Компанейць⁶⁸, в 1975 р. – О. Ріпко, Р. Дмитрів, М. Видашенко, І. Мицько⁶⁹. Окремі мистецтвознавці ставали “довіреними особами” певних виборчих округів. Наприклад, 6 травня 1974 р. на партзборах ЛДПДМ Я. Запaska та І. Балуха (проректора з наукової роботи) обрано довіреними особами по виборчому округу № 507 виборчої дільниці № 35/35 по виборах у Верховну Раду СРСР, по виборах у Раду Національностей СРСР – Є. Арофікіна та М. Чалого⁷⁰.

Кількість громадських обов’язків різних працівників мистецьких установ була різною і залежала, переважно, від партійності. Так, члени КПРС та кандидати у члени партії додатково зобов’язувались передплачувати партійну пресу. Це питання контролював відділ пропаганди й агітації Львівського обкому⁷¹. Зокрема працівники МЕХП передплачували “Правду”, “Комсомольську правду”, “Известия”, “Коммунист”, “Комуніст України”⁷². Передплата партійних часописів була одним із важливих завдань кожного комуніста, а також своєрідним барометром громадської активності особи та її професійних якостей. Намагання заохотити непартійних мистецтвознавців до передплати преси найчастіше не давали результатів. 14 жовтня 1966 р. на партзборах ЛМУМ І. Белих наголосила, що В. Свенціцька “не хоче навіть дивитись на газети”⁷³.

⁶¹ ДАЛО. – Ф. 9911. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 54.

⁶² ДАЛО. – Ф. 505. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 5.

⁶³ ДАЛО. – Ф. 1338. – Оп. 1. – Спр. 2647. – Арк. 50.

⁶⁴ ДАЛО. – Ф. 505. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 28–29.

⁶⁵ ДАЛО. – Ф. 1838. – Оп. 1. – Спр. 71. – Арк. 14; ДАЛО. – Ф. 1338. – Оп. 1. – Спр. 2649. – Арк. 23.

⁶⁶ ДАЛО. – Ф. 1694. – Оп. 1. – Спр. 300. – Арк. 1.

⁶⁷ ДАЛО. – Ф. 9911. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 1.

⁶⁸ ДАЛО. – Ф. 505. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 5.

⁶⁹ Там само. – Спр. 16. – Арк. 28–29.

⁷⁰ ДАЛО. – Ф. 1838. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 24.

⁷¹ ДАЛО. – Ф. 3. – Оп. 31. – Спр. 69. – Арк. 25.

⁷² ДАЛО. – Ф. 9911. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 91.

⁷³ ДАЛО. – Ф. 3806. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 75.

Найбільше “громадське навантаження” припадало на молодих працівників музеїв. Львівський обком постійно наголошував первинним партійним організаціям на необхідності “поліпшення підготовки” молодих наукових кадрів через залучення їх до громадської роботи⁷⁴. Вони в обов’язковому порядку ставали членами комсомольських організацій, де, крім них, зібрано молодь із числа наглядців, лаборантів, технічного персоналу. До 1972 р. у ЛМУМ та ЛКГ була спільна комсомольська організація⁷⁵. Система політичного впливу на молодь із боку влади полягала в тому, що її змушували брати участь у політичних семінарах із марксизму-ленізму, з її активу формували кадри пропагандистів-лекторів, керівників політінформацій⁷⁶. Виховна робота з молодими працівниками здійснювалася у формі Ленінських заліків та різних культурно-просвітницьких заходів. Окрім того, комсомольці обслуговували туристичні “поїзди дружби”. Наприклад, члени комсомолу ЛМУМ у 1972 р. прийняли 85 таких потягів⁷⁷. Якщо молоді працівники музеїв відмовлялися брати активну участь у громадському житті колективу, це питання виносили на розгляд партійних зборів. Зокрема 21 лютого 1974 р. працівника ЛМУМ В. Волкова критикували за “ідеологічну нестійкість”, позаяк він відмовлявся брати участь у державній лотереї, висловлюючи щодо неї скептичні зауваження⁷⁸.

До групи мистецтвознавців, які мали багато громадських обов’язків, очевидно, входили керівники мистецьких установ різного рівня. Наприклад, Б. Возницький протягом 1970-х років був заступником голови обласного УТОПК, членом ради з культурного будівництва при облвиконкомі⁷⁹, замісником керівника закупівельної комісії при облуправлінні культури, яка купувала художні й історичні цінності для музеїв⁸⁰, експертом обласної комісії Міністерства культури з оцінки художніх цінностей (вивозу культурних цінностей за кордон)⁸¹. Останнє доручення полягало в тому, що ЛКГ (в особі директора та вченого секретаря) на громадських засадах робила для облуправління культури експертизу художніх творів, які вивозили за кордон. Як свідчать документи, кількість таких довідок щомісяця становила від 5 до 15, в окремих випадках – більше⁸². Однак великий обсяг цієї неоплачуваної роботи створював помітні труднощі в роботі музею. З метою їх усунення 29 лютого 1980 р. на партійних зборах ЛКГ навіть ставили питання про регулювання графіку прийому громадян із питань експертизи художніх цінностей⁸³.

Отже, сферою, де тісно перетинались інтереси влади та інтелігенції, була громадсько-політична галузь. Взятий на початку 1960-х років курс радянської влади на побудову суспільства “розвинутого соціалізму” передбачав формування “нової людини”, яка би виявляла високу громадську активність у рамках, визначених владою. Найбільше заохочувалася участь у тих структурах, які виконували роль

⁷⁴ ДАЛО. – Ф. 3. – Оп. 34. – Спр. 59. – Арк. 13.

⁷⁵ ДАЛО. – Ф. 505. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 10.

⁷⁶ Там само. – Спр. 20. – Арк. 61; *Бегей І.* Тиждень пропаганди науково-атеїстичних знань / І. Бегей // *Ленінська молодь.* – 1978. – 20 квітня.

⁷⁷ ДАЛО. – Ф. 3806. – Оп. 1. – Спр. 25, арк. 104.

⁷⁸ Там само. – Спр. 27. – Арк. 12.

⁷⁹ ДАЛО. – Ф. 505. – Оп. 1. – Спр. 16. – Арк. 49.

⁸⁰ Там само. – Спр. 19. – Арк. 4.

⁸¹ *Масенко Г.* Хранитель століть / Г. Масенко, кор. Ратау // *Ленінська молодь.* – 1982. – 26 серпня.

⁸² ДАЛО. – Ф. 1338. – Оп. 1. – Спр. 1689. – Арк. 1–16.

⁸³ ДАЛО. – Ф. 505. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 14.

засобів ідеологічного тиску і контролю художньої продукції. Тому частина мистецтвознавців Львова на громадських засадах працювала в секції образотворчого мистецтва Спілки художників УРСР, входила до складу різних художніх рад: СХУ, Львівського обласного управління культури, художньо-виробничого комбінату й керамічно-скульптурної фабрики львівського відділення Художнього фонду, видавництв. Також їх зобов'язували бути членами різних громадських об'єднань. Членів КПРС змушували передплачувати партійну пресу та виконувати різні партійні доручення. Найбільше громадське навантаження мали молоді наукові працівники, а також ті, які перебували на керівних посадах. Аналіз цієї сфери життєдіяльності показує, що багато хто неохоче брав участь у громадсько-політичній діяльності, вважав це нав'язливим обов'язком, який відволікає від науково-дослідної роботи і поглинає весь вільний час. Тому частина мистецтвознавців, переважно старшого покоління, всіяко намагалася уникнути цього, натомість молодші науковці нерідко сприймали це як норму життя.

Маркиян Нестайко. Общественно-политическая активность искусствоведов Львова (середина 1960-х – середина 1980-х годов)

Освещены основные формы и направления общественной и политической активности львовских искусствоведов исследуемого периода. Показано их участие в деятельности Союза художников, обществе любителей книги, обществе “Знание” и др. Акцентируется влияние общественных обязанностей на научную работу искусствоведов, их карьерный рост, материальное и общественное положение.

Ключевые слова: искусствоведы, активность, Союз художников Украины, КПУ, Художественные советы.

Markiyan Nestayko. Social and political activity of Lviv art experts (mid-1960s to mid-1980s)

This article reflects the main forms and directions of the social and political activities of the art experts of Lviv. It demonstrates their participation in the Union of Artists, the Book Lovers Association, the Book Society “Knowledge”, and others. It focuses on the impact of their research work, their careers, as well as their financial and social status.

Key words: art, activity, museum authorities, the Union of Artists of Ukraine, CPU, Arts Councils.